

Warszawa, dn. 1.08.2015 r.

Prof. dr hab. Andrzej Piotr Wiatrak

Uniwersytet Warszawski, Wydział Zarządzania, Zakład Jakości Zarządzania

**Recenzja pracy doktorskiej Mgr Moniki Małgorzaty Wojcieszak
pt.: „Uwarunkowania rozwoju turystyki przyrodniczej na obszarach
metropolitarnych i jego ekonomiczne efekty”**

I. Formalna podstawa recenzji

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani Mgr Moniki M. Wojcieszak przygotowana została na podstawie decyzji Rady Wydziału Ekonomiczno-Społecznego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (pismo WES-4000-13/2015 z dnia 17 czerwca 2015 r. – podpisane przez Dziekana Wydziału Prof. dr hab. Walentego Poczte).

II. Ocena doboru problematyki badawczej i tematu rozprawy

1. Podstawą wyboru tematu rozprawy doktorskiej były zainteresowania badawcze Doktorantki turystyką przyrodniczą i jej przekonanie, że obszary metropolitarne nie są barierą rozwoju tego rodzaju turystyki, a wprost przeciwnie – mogą przyczyniać się do jej rozwijania (s. 11). W związku z tym połączono te zagadnienia, badając ich powiązanie i uwarunkowania.
2. Zagadnienia podjęte w pracy mają zarówno znaczenie poznawcze, jak i aplikacyjne, co podkreślono w celach i hipotezach pracy. Poznanie tych zagadnień ma znaczenie dla kierunków rozwoju obszarów metropolitarnych i uwzględnienia w nich roli i miejsca turystyki przyrodniczej oraz narzędzi jej wspierania.
3. Dokonany przez Doktorantkę wybór problemu badawczego ma także znaczenie dla nauki, gdyż zagadnienia te nie były badane ze względu na konfliktogenny charakter. Ponadto główny nurt badań w tym zakresie był skierowa-

ny na rozwój eko- i agroturystyki na obszarach wiejskich. W związku z tym podjęte badania mają charakter innowacyjny.

4. Ważność tematyki badawczej wynika także z jej aktualności, odwołującej się do zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska przyrodniczego oraz racjonalnego korzystania z walorów przyrodniczo-turystycznych.
5. Reasumując zainteresowanie badaną problematyką i uczynienia ją przedmiotem rozprawy doktorskiej jest ciekawym wyzwaniem, którego rozwiązanie może być podstawą uzyskania stopnia naukowego doktora.

III. Ocena celów pracy i hipotez badawczych

1. W pracy przyjęto trzy cele badawcze, którym przyporządkowano trzy hipotezy.
2. Cele pracy sformułowano następująco:
 - Cel 1 „... dokonanie charakterystyki i waloryzacji przestrzeni turystycznej badanych obszarów metropolitarnych” (s. 16),
 - Cel 2 „...określenie aktywności i potrzeb mieszkańców badanych obszarów metropolitarnych z turystyką przyrodniczą” (s. 16),
 - Cel 3 „...analiza potencjalnych skutków ekonomicznych rozwoju turystyki przyrodniczej dla badanych obszarów metropolitarnych” (s. 16),
3. Natomiast hipotezy pracy sformułowano następująco:
 - Hipoteza 1 „... obecny stan walorów przyrodniczych na obszarach metropolitarnych daje szanse rozwoju turystyki przyrodniczej” (s. 16),
 - Hipoteza 2 „... pragnienia i potrzeby mieszkańców obszarów metropolitarnych stymulują rozwój turystyki przyrodniczej na tych obszarach” (s. 16),
 - Hipoteza 2 „...turystyka przyrodnicza pozytywnie wpływ na rozwój ekonomiczny obszarów metropolitarnych” (s. 16).
4. Przyjęte cele pracy są ściśle powiązane z jej tytułem i określają zakres analizowanych kolejno zagadnień. Zostały zatem sformułowane poprawnie. Natomiast odpowiadające im hipotezy nie w pełni określają zakres pracy i nie

ujmują wszystkich uwarunkowań rozwoju turystyki przyrodniczej na obszarach metropolitarnych. Wydaje mi się, że lepiej byłoby nie wiązać poszczególnych celów pracy z odpowiadającymi im hipotezami, gdyż to połączenie nie sprzyjało uwzględnieniu wszystkich istotnych uwarunkowań.

5. W hipotezie 1 podkreśla się, że obecny stan walorów przyrodniczych na obszarach metropolitarnych daje szanse rozwojowi turystyki przyrodniczej, ale nie wskazuje jak będzie w przyszłości, czy rozwój tych terenów nie będzie barierą ich rozwoju. Z kolei w hipotezie 2 jest mowa o potrzebach i pragnieniach mieszkańców w zakresie turystyki przyrodniczej, ale brakuje określenia jakiego rodzaju są to potrzeby i pragnienia oraz czy nie będą one zmieniały się w następnych latach. Natomiast hipoteza 3 uwzględnia jednostronny wpływ, tzn. rozwój obszarów metropolitarnych pod wpływem rozwoju turystyki przyrodniczej, natomiast brakuje określenia: jaka rola jest w tym zakresie obszarów metropolitarnych, czy ich rozwój także sprzyja rozwojowi turystyki przyrodniczej. Ponadto występuje duża zbieżność hipotezy 2 i 3 i chyba lepiej byłoby je połączyć.
6. Podsumowując ocenę celów pracy i hipotez badawczych należy stwierdzić, że pozwalają one określić – mimo uwag do hipotez – zakres problematyki badawczej. W sumie ocena ta wypada dla Doktorantki korzystnie.

IV. Ocena zakresu rozprawy, źródeł informacji i metod badawczych

1. Przyjęty tytuł, cele i hipotezy badawcze wyznaczyły zakres pracy, którym były uwarunkowania rozwoju turystyki przyrodniczej na obszarach metropolitarnych, przy czym:
 - *zakres przestrzenny* – obejmował obszary metropolitarne trzech miast: Poznania, Szczecina i Wrocławia,
 - *zakres czasowy* – obejmował badania przeprowadzone w latach 2008 - 2012, przy czym badania wśród mieszkańców badanych metropolii przeprowadzono na populacji 900 osób w 2012 roku,

- *zakres przedmiotowy* – obejmował dotychczasowy stan funkcjonowania turystyki przyrodniczej na obszarach metropolitarnych oraz uwarunkowania jej rozwoju i zmian.
 - *zakres podmiotowy* – obejmował konsumentów, uczestników turystyki przyrodniczej z badanych metropolii.
2. Źródłami informacji były: literatura przedmiotu, dane statystyczne GUS (w tym z Banku Danych Lokalnych), dane statystyczne EUROSTAT i wyniki własnych badań w postaci wywiadu z kwestionariuszem.
 3. Literatura przedmiotu obejmuje 270 pozycji plus 24 pozycje internetowe, przy czym ma charakter interdyscyplinarny: ekonomia, zarządzanie, marketing, turystyka, geografia itd., ale podstawą są prace z zakresu ekonomii i turystyki. Dobór literatury przedmiotu oraz zakres jej cytowania w większości był prawidłowy i pozwalał na realizację założeń badawczych, chociaż w moim przekonaniu szerzej powinna być uwzględniona i referowana literatura z zakresu ekonomii i zarządzania. Podkreślić należy, że wykorzystano zarówno literaturę polską, jak i literaturę zagraniczną. W sumie jednak zakres cytowanej literatury obejmował wszystkie aspekty związane z tematyką rozprawy doktorskiej, a Autorka wykazała się jej znajomością i dobrą prezentacją.
 4. Występują nieścisłości w charakterystyce sposobu badań, gdyż Autorka pisze, że były to badania ankietowe (s. 93-94), a z ich opisu wynika, że był to wywiad z kwestionariuszem badań.
 5. Dobór próby badawczej i sposób prowadzenia badań oraz zastosowane narzędzia badawcze nie budzą zastrzeżeń i oceniam je pozytywnie. Ale opis wyników badań mógłby być szerzej ukazany, w tym także wynikające z nich wnioski.
 6. Analiza w rozprawie jest prowadzona przy pomocy różnych metod statystycznych i ekonomiczno-turystycznych, m. in. takich jak metody waloryzacji przestrzeni turystycznej, a zwłaszcza na podstawie taksonomicznej miary rozwoju Z. Hellwiga, efekty mnożnikowe turystyki, indeks skłonności

mieszkańców do uprawiania turystyki przyrodniczej, czy też macierz możliwości rozwoju turystyki przyrodniczej na obszarach metropolitalnych.

7. Zastosowanie wielu różnych wskaźników i miar wzmocniło wartość merytoryczną pracy poprzez poszukiwanie nowych sposobów analizy i ukazania omawianych zagadnień. Przyjęte wskaźniki i miary na ogół dobrze ukazują istotę omawianych zagadnień, ale niektóre z nich mogą być dyskusyjne. I tak np. w indeksie skłonności mieszkańców do uprawiania turystyki przyrodniczej uwzględniono m. in. ocenę atrakcyjności produktów turystyki przyrodniczej przez mieszkańców obszarów metropolitalnych (s. 188 i następane). Wydaje mi się, że nie był to najlepszy wybór.

V. Ocena układu pracy

1. Na treść rozprawy – liczącej 234 stron, a bez aneksu 226 strony – składa się: 9 rozdziałów pracy oraz wprowadzenie, cele pracy i hipotezy badawcze, podsumowanie, bibliografia, spis tabel, rysunków i wykresów oraz załączniki.
2. Rozprawa ma charakter empiryczno-teoretyczny, przeważają rozważania na podstawie danych statystyki masowej i wyników własnych badań Doktorantki.
3. Przyjęty układ pracy pozwala ukazać problematykę badawczą oraz odpowiedzieć na postawione cele i hipotezy badawcze, ale nie jest optymalny. Po pierwsze zagadnienia ujęte w rozdziale 2 i 5 można byłoby połączyć, aby Czytelnik na początku dowiedział się o konstrukcji pracy i sposobie badania. Po drugie taka zmiana przyczyniłaby się do zwartości pracy. I po trzecie tytuł rozdziału 3 nie odzwierciedla jego treści, gdyż dotyczy zagadnień ogólnych turystyki, a tylko w niewielkim stopniu zawiera zagadnienia dotyczące turystyki przyrodniczej.
4. Treść poszczególnych rozdziałów pozwala poznać omawiane zagadnienia (zarówno w warstwie teoretycznej, jak i empirycznej), a Doktorantka wykazała się znajomością poszczególnych omawianych zagadnień dotyczących turystyki i obszarów metropolitalnych oraz ich analizy. Podkreślić należy, że

Doktorantka postępuje zgodnie z regułami pracy naukowej, ukazując badane zagadnienia z punktu widzenia teorii, a następnie – na podstawie analizy danych statystycznych i wyników własnych badań.

5. Zasadniczą częścią pracy, która pozwoliła odpowiedzieć na cele, problemy i hipotezy badawcze są rozdziały empiryczne 7, 8, 9, 10 i 11, które oceniam najwyżej. Także ciekawie jest opracowany rozdział 6, w którym przedstawiono charakterystykę badanych obszarów metropolitalnych, będącą wprowadzeniem do obszaru badań.

VI. Ocena merytoryczna pracy

1. Ujęcie tematyki badań jest aktualne i dotyczy zagadnień, które dotychczas były badane tylko wycinkowo. Autorka nie poprzestaje na opisie badanej problematyki, a stara się poznać analizowane zagadnienia na podstawie analizy danych statystyki masowej oraz wyników własnych badań dotyczących konsumentów turystyki przyrodniczej w obszarze metropolitalnym i ich zachowań, ale także zagadnień podaży turystycznej. Kolejno analizowane zagadnienia są udokumentowane, a przeprowadzona analiza ma charakter kompleksowy.
2. Podejście Doktorantki do badanej problematyki w świetle aktualnej wiedzy jest prawidłowe i odpowiada regułom pracy naukowej. Jednakże definicja turystyki przyrodniczej budzi zastrzeżenia, a zwłaszcza dotycząca włączenia do niej całej turystyki wiejskiej i turystyki kulinarnej. Po pierwsze w turystyce wiejskiej znajdują się także pozostałe jej komponenty uwzględnione przez Doktorantkę, a więc agroturystyka, ekoturystyka i turystyka kulinarna. Po drugie w turystyce wiejskiej są także hotele i pensjonaty na wsi, które czasem niewiele mają wspólnego z przyrodą. I po trzecie także związek turystyki kulinarnej z przyrodą (zwłaszcza miejscową) niewiele może mieć wspólnego.
3. Doktorantka przedstawiając kolejne zagadnienia nawiązuje do dotychczasowego dorobku z różnych dziedzin nauk oraz potrafi wykorzystać ten dorobek dla potrzeb swojej pracy i kolejno omawianych zagadnień.

4. Jednocześnie analizowane zagadnienia zostały wyczerpująco uzasadnione wynikami własnych badań i szerokim podejściem, związanym z uwzględnieniem różnorodnych czynników i ich powiązań, które wywierają wpływ na turystykę przyrodniczą w obszarze metropolitalnym.
5. Podkreślić należy innowacyjność problematyki badań, ale także innowacyjność sposobu badania, co powoduje, że wyniki badań mają dużą wartość poznawczą i przydatność praktyczną.
6. Wyniki badań potwierdzają przyjęte założenia badawcze, wskazując, że obszary metropolitarne nie hamują rozwoju turystyki przyrodniczej, ale sprzyjają jej rozwojowi w postaci wielu różnych innowacyjnych produktów. Wynika to z różnych uwarunkowań, m.in. z wyższych dochodów mieszkańców tych obszarów i jednocześnie większych wydatków na cele turystyczne, obcowaniem z przyrodą i możliwością wyjazdów, zakupem produktów w gospodarstwie rolniczym lub agroturystycznym itp. Jednocześnie badane osoby wskazały, że turystyka przyrodnicza powinna zapewniać „zdrową żywność” i chronić środowisko, a ponadto być cenowo bardziej dostępna. Analizując wyniki badań należy uwzględnić, że badane osoby z obszarów metropolitalnych wykazują chęć do uprawiania turystyki przyrodniczej, ale ich świadomość o możliwości jej uprawiania na tych terenach jest niewielka. Wskazuje to, że dotychczasowy system promocji tych produktów turystycznych powinien ulec zmianie, ale też system edukacji wymaga poszerzenia o te zagadnienia.

VII. Ocena formalna pracy

1. Praca doktorska została przygotowana w Katedrze Rynku i Marketingu na Wydziale Ekonomiczno-Społecznym Uniwersytetu Przyrodniczego przez Mgr Monikę M. Wojcieszak pod kierunkiem Prof. dr hab. Michała Sznajdera, profesora zwyczajnego UP w Poznaniu i Dr Michała Gazdeckiego - promotora pomocniczego.

2. Recenzowana praca – jak wynika z jej treści – ma charakter interdyscyplinarnej (ekonomia, zarządzanie, marketing, turystyka, środowisko, przestrzeń, geografia), ale jej podstawą jest ekonomia.
3. Rozprawa jest napisana klarownym językiem, opis omawianych zagadnień jest prosty i przyswajalny. Ponadto Doktorantka stosuje właściwe słownictwo z ekonomii i pokrewnych nauk, które były podstawą jej przygotowania.
4. W rozważaniach Doktorantka zachowuje logiczny ciąg wywodów, wykazując się umiejętnością prezentacji zjawisk oraz w większości poprawnością wnioskowania i interpretacji wyników.
5. Starannie, pod względem formalnym, są umieszczone w tekście tabele i rysunki, ale nie zawsze są w pełni czytelne ze względu na nadmiar zawartych w nich informacji. Cytowana literatura jest poprawnie podana, ale jej dobór nie jest – o czym już pisałem – optymalny.

VIII. Ocena pod względem kwalifikacyjnym

1. Biorąc pod uwagę ocenę: doboru problematyki badawczej i tematu rozprawy, celów pracy i problemów badawczych, zakresu rozprawy, źródeł informacji i metod badawczych, układu pracy oraz ocenę merytoryczną i formalną pracy należy stwierdzić, że praca ta spełnia wymogi rozprawy doktorskiej.
2. Doktorantka – o czym już pisałem – wykazała się znajomością badanej problematyki, przeprowadziła badania, których wyniki pozwoliły wzbogacić istniejącą wiedzę dotyczącą turystyki przyrodniczej w obszarach metropolitarnych i zachowań konsumentów tej turystyki.
3. Zgłoszone uwagi, niektóre o charakterze dyskusyjnym, nie zmniejszają wartości pracy, ale chciałbym, aby zmusiły Doktorantkę do innego sposobu spojrzenia i być może poprawy pracy, jeśli byłaby publikowana w postaci artykułów lub w całości oraz ewentualnie w przygotowaniu następnych badań.
4. Reasumując uważam, że rozprawa doktorska Pani Mgr Moniki M. Wojcieszak pt.: „*Uwarunkowania rozwoju turystyki przyrodniczej na obszarach metropolitarnych i jego ekonomiczne efekty*” spełnia wymogi pracy promocyjnej na sto-

pień doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia, a Doktorantka – po dopełnieniu wszelkich formalności – może być dopuszczona do publicznej obrony swojej pracy. Taki też wniosek stawiam do Rady Wydziału Ekonomiczno-Społecznego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

5. Biorąc pod uwagę treść pracy, sposób jej realizacji oraz innowacyjność badanej tematyki zgłaszam propozycję jej wyróżnienia Nagrodą Rektora Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.